

تحلیل گفتمان انتقادی گزارشگری ریسک هیات مدیره بانک‌ها: رویکرد زبان‌شناختی

آذر مسلمی

دانشجوی دکتری حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.
Azar.moslemi.kh@gmail.com

آزیتا جهانشاد

دانشیار حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، تهران، ایران (مسئول مکاتبات).
Az_jahanshad@yahoo.com

زهرا پورزمانی

استاد حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، تهران، ایران.
Zahra.poorzamani@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۹۸/۰۱/۲۸ تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۴/۲۹

چکیده

هدف پژوهش حاضر شناسایی انتقادی گفتمان‌های مستتر در متن گزارشگری مالی و آگاهی بخشی به استفاده‌کنندگان گزارش هاست. فرکلاف ابتدا از موضعی زبان‌شناختی به متون انضمامی می‌پردازد و سپس گفتمان‌هایی را که متن به آنها متکی است شناسایی کرده و نحوه وابستگی آنها به نظریه‌های کلان اجتماعی را توضیح می‌دهد. در این مقاله با رویکرد انتقادی تحلیل گفتمان به گزارش هیات مدیره بانک‌ها پرداخته شده است. جامعه آماری مورد بررسی کلیه بانک‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار است که از طریق نمونه‌گیری هدفمند گزارش هیات مدیره بانک اقتصاد نوین سال ۱۳۹۵ انتخاب و مورد تحلیل قرار گرفته است. تعداد واژه‌های ریسکی از متن هدف شناسایی شد که در دو دسته واژه‌های ریسکی مثبت و واژه‌های ریسکی منفی مورد بررسی قرار گرفت. در سطح تفسیر گفتمان مورد نظر نویسنده گفتمان رونق و امید است و گفتمان فرو دست، گفتمان رکود و بیم است. حضور زنان در هیات مدیره، استقلال هیات مدیره و دوگانگی وظایف مدیر عامل از مواردی هستند که در نحوه تولید گفتمان تاثیر دارند. در سطح تبیین قدرت مدیران و سهامداران و قدرت دولت، چیدمان گفتمان را در حوزه اجتماعی تغییر می‌دهد. در تمام متن گزارش، پوسته-ی امید و رونق، تمام رکود و سراسیمگی‌ها را پوشانده است. فضای حاکم در کل گزارش بر پافشاری بر قدرت مدیران و ایستا بودن این حوزه اشاره دارد. تامل در همین جریان‌ها خواننده را متقاعد می‌سازد که آنچه سلطه و غلبه‌ی خود را در نهایت نشان داده، گفتمان رونق نیست بلکه گفتمان رکود یا همان گفتمان فرو دست است.

واژه‌های کلیدی: تحلیل گفتمان انتقادی، گزارشگری ریسک، رویکرد فرکلاف، گزارش هیات مدیره، نظام راهبری شرکتی.

سرمایه هستند. نکته قابل توجه آن است که ریسک بخش جدا نشدنی از عمده فعالیت‌های شبکه بانکی است. بنابراین افشا و گزارش ریسک بانکی برای برآورد میزان بازدهی، هزینه تامین مالی، حوزه و گستره فعالیت‌ها، تعدیل ریسک و بازده و در نهایت تبیین استراتژی‌های بانک برای ذی‌نفعان بانکی حائز اهمیت است. امروزه کمتر کسی می‌تواند اهمیت شفافیت گزارشگری مالی را نادیده بگیرد، زیرا سهامداران و اعتبار دهندگان تصمیمات با اهمیت سرمایه‌گذاری خود را بر اساس اطلاعات مالی شرکت‌ها می‌گیرند. آن‌ها خواستار اطلاعات بیشتر و شفاف‌تری درباره عملکرد شرکت هستند. افشای کامل همراه با شفافیت گزارشگری مالی می‌تواند شرایط مطمئنی را ایجاد کرده و اعتماد سرمایه‌گذاران را ارتقا دهد. شفافیت تاثیر مثبتی بر عملکرد شرکت‌ها دارد و می‌تواند از منافع سهامداران حفاظت کند (پزشک و پورزمانی، ۱۳۹۷).

علی‌رغم وجود تحقیقات وسیع در مجامع زبان‌شناسی و پژوهش‌های گسترده در حوزه گزارشگری ریسک، تاکنون رویکرد تحلیل‌گفتمان انتقادی در ایران در این حوزه استفاده نشده است لذا ضرورت پژوهش حاضر ناشی از خلا تحقیقات زبان‌شناختی پیرامون رویکرد فوق در ایران است. پژوهش حاضر قصد دارد تا با بررسی زبان‌شناختی متن گزارشات مالی، به لایه‌های زیرین و پنهان متن، یعنی وضعیت رابطه قدرت و ایدئولوژی در حال حاضر، برسد و با کشف و کنار هم گذاشتن ایدئولوژی‌های مختلف در درون متن، به تحلیل انتقادی و شناسایی ریسک دست پیدا کند. برای این کار، از روش تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف استفاده می‌شود و متن، در سه لایه توصیف، تفسیر و تبیین، مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

۲- مبانی نظری و مروری بر پیشینه پژوهش

درباره تحلیل گفتمان انتقادی، پژوهشگرانی مانند وندایک (۱۹۹۶)، فرکلاف (۱۹۸۹) و هاج و کرس (۱۹۹۶) الگوهای متفاوتی برای تعیین ساختارهای گفتمان مدار و تحلیل متن معرفی کرده‌اند (اکبری و همکاران، ۱۳۹۸). تحلیل گفتمان، دانشی است که از زبان‌شناسی همگانی ریشه گرفت و با بسط در زبان‌شناسی انتقادی، به حوزه‌هایی چون جامعه‌شناسی، فلسفه، روانشناسی و هنر و ادبیات راه پیدا کرد و نام تحلیل گفتمان انتقادی را به خود گرفت. اهمیت تحلیل گفتمان انتقادی در این است که به مدد آن می‌توان به سویه‌هایی از متن دست یافت که در رو‌شهای دیگر قابل دریافت نیستند. در تبیین کار زبان‌شناس انتقادی مبتنی بر تحلیل گفتمان انتقادی مهم‌ترین نکته آن است که تحلیل‌گر با بهره‌گیری از تکنیک‌ها و تمهیدات موجود در این رهیافت، سیمای

افراد برای تصمیم‌گیری درباره خرید یا فروش سهام نیازمند اطلاعات مفید جهت تصمیم‌گیری هستند. با تفکیک مالکیت از مدیریت، موضوع گزارشگری مالی و ارائه اطلاعات جهت تصمیم‌گیری و ارزیابی عملکرد مدیران، مورد توجه بیشتری قرار گرفت. از آنجا که مدیران در مورد چگونگی استفاده از منابع تامین شده توسط سهامداران تصمیم‌گیری می‌کنند، سهامداران همواره علاقمند هستند بدانند نحوه استفاده مدیران از منابع موجود چگونه است. چون مدیران ممکن است به جای افزایش ثروت سهامداران، براساس منافع شخصی خود عمل کنند، ضروری است که سهامداران از طریق ایجاد ساز و کاری مشکلات ناشی از تضاد منافع را خنثی کنند (خدادادی و همکاران، ۱۳۹۵). در این بین، با توجه به اینکه مدیران اطلاعات کامل و جامعی از شرکت در اختیار دارند، میزان افشای اطلاعات از طریق مدیران اهمیت ویژه‌ای دارد. گزارشگری ریسک از مهمترین مباحث مورد علاقه مخاطبین گزارش‌های مالی است. متن را نمی‌توان در خلأ فهم یا تحلیل کرد. هر متنی را باید در رابطه با شبکه‌های سایر متون و در رابطه با بستر اجتماعی فهمید. در تحلیل گفتمان انتقادی، موضوع اصلی تحقیق پرکتیس‌های گفتمانی و زبانی هستند که هم‌بازنمایی‌هایی از جهان، سوژه‌های اجتماعی و روابط اجتماعی را برمی‌سازند و هم در پیشبرد منافع گروه‌های اجتماعی خاص، نقش ایفا می‌کنند (نوذری و همکاران، ۱۳۹۲). این مقاله تلاش می‌کند تا نشان دهد که چگونه هر متنی متأثر از گفتمان‌های موجود و ساختار اجتماعی مولد این گفتمان‌ها، ریسک را گزارش می‌کند. به دنبال مذاکرات هسته‌ای و الزام اجرای استانداردهای بین‌المللی IFRS و افشای زبان‌های پنهان شده در صورت‌های مالی بانک‌ها، قیمت سهام آنها در بازار سرمایه سقوط کرد و سهامداران بسیاری متضرر شدند. لزوم حمایت از سهامداران و گزارشگری شفاف برای پوشش ریسک سرمایه‌گذاری در بانک‌ها ضرورت پژوهش‌های کیفی در این حوزه را آشکار کرد. گزارشگری و افشا با هدف ایجاد شفافیت و جلب اعتماد بازار و سرمایه‌گذاران از اهمیت ویژه‌ای در مبادلات و رویدادهای اقتصادی برخوردار است و بخش بانکی کشور که نقش با اهمیتی در اقتصاد و فضای کسب و کار دارد، از این مهم استثنا نیست. به عبارتی گزارشگری و افشا برای شبکه بانکی نیز اهمیت دارد و در ایران هم مشابه سایر کشورها، بانک‌ها ملزم به افشا و گزارش اطلاعات و رویدادهای مالی و اقتصادی خود بر مبنای استانداردهای حسابداری ایران و الزامات قانونی همچون بخشنامه‌های منتشره بانک مرکزی و مقررات بازار

رسیدن به، اهدافش بازدارد، تعریف کرد. سازمان استانداردهای بین‌المللی، ریسک را به عنوان ترکیبی از احتمال یک رویداد و اثرات آن تعریف می‌کند. بنابراین، تعیین تمام ریسک‌های احتمالی در یک فرآیند و احتمال وقوع آنها، بخش اصلی ارزیابی ریسک یک سازمان است (موسوی شیرینی و همکاران، ۱۳۹۲).

افشای ریسک می‌تواند به عنوان منبعی از اطلاعات برای مدل‌های تصمیم‌گیری باشد. اگر مدل تصمیم‌گیری شامل مجموعه‌ای از کنش‌ها، شرایط و خروجی‌ها باشد، عدم قطعیت خروجی و نتیجه تصمیم به پیش‌آمد شرایط محدود می‌شود. بنابراین اطلاعات ضمنی ارائه شده در گزارش ریسک، به طور خاص احتمال وقوع شرایط و همچنین احتمال خروجی‌ها را پیش‌بینی می‌تواند. همچنین تئوری علامت‌دهی استدلال می‌کند که مدیران در شرکت‌های با عملکرد خوب از افشای اختیاری ریسک برای علامت‌دهی در خصوص رویه‌های مدیریت ریسک و جذب سرمایه‌گذاران بیشتر (از راه بهبود شفافیت) استفاده می‌کنند. به این ترتیب افشای ریسک اطلاعات مفیدی را به بازار انتقال و درک ذینفعان از میزان معرض ریسک قرار داشتن را بهبود می‌دهد و در نمایش عملکرد شرکتها مهم است؛ لذا تقاضای بالایی برای افشای شفاف ریسک در گزارش‌های سالانه وجود دارد. افشا ریسک به عنوان مجموعه‌ای از اطلاعات شامل برآوردهای مدیریت، قضاوتها، خط‌مشی‌های حسابداری مبتنی بر بازار (از قبیل مصون‌سازی مشتقه‌ها، ابزارهای مالی و ارزش منصفانه)، و همچنین افشای اطلاعات غیرمالی در مورد برنامه‌ها، راهبرد و سایر ریسک‌های اقتصادی، سیاسی، مالی، مدیریت ریسک و ریسک کنترل‌های داخلی است. این تعریف مطابق تعریف دیگر نویسندگان همچون اسکراند و الیوت (۱۹۹۸) است که اظهار می‌کنند افشای ریسک، ارائه همه انواع اطلاعات مربوط به عدم قطعیت‌های کسب و کار می‌باشد. تئوری‌های افشای اطلاعات و گزارشگری ریسک شامل موارد زیر است (کاشانی پور و همکاران، ۱۳۹۳):

۱) تئوری اثباتی

از دیدگاه اثباتی حسابداری که برای اولین بار توسط واتس و زیمرن (۱۹۷۸) شرح داده شده، می‌توان رفتار مدیریت در خصوص ارائه افشای اختیاری را توضیح داد. این تئوری کمک می‌کند تا انتخاب‌های مدیران در مورد روش‌های حسابداری را توضیح دهد.

سه فرض در مورد تئوری اثباتی حسابداری مربوط به واتس و زیمرن (۱۹۹۰) عبارتند از فرضیه پاداش مدیران،

بیرونی متن‌های مبتنی بر زبان را به گونه‌ای مورد واکاوی قرار دهد تا آنچه در پس واژگان، جمله‌ها و به طور کلی متن زبانی اعم از مکتوب و نامکتوب از دید مخاطبان پنهان مانده است، نمایان سازد. به بیان دیگر، تحلیل گر آنچه در متن مورد بررسی طبیعی جلوه داده شده است را از بافت طبیعی خود خارج می‌کند و مخاطب را قادر به درک واقعیات و حقایق نهفته می‌سازد. رو شهای سنتی تحلیل گفتمان متن را محدود به حدود خودبنیاد می‌کردند و مسائل اجتماعی را در شکل-گیری متن نادیده می‌گرفتند. این محدودیت و همچنین نا کارآمدی روش‌های تحلیل گفتمان موجب شد که در دهه هفتاد، اندیشمندانی همچون فوکو با نگرش‌های جدید به زبان و گفتمان، تحلیل انتقادی گفتمان را بر مبنای زبان‌شناسی انتقادی، طرح کنند. میشل فوکو در تحلیل گفتمان انتقادی، به رابطه قدرت و ایدئولوژی با زبان، به عنوان اصلی تخطی‌ناپذیر، اشاره کرده است. از نظر فوکو، سویه‌های قدرت در لایه‌های هر متنی نهفته است. بسیاری از تحلیل‌گران گفتمان انتقادی، نظریات میشل فوکو را به گونه‌ای نظام‌مند، صورت‌بندی کرده‌اند. در واقع با اینکه میشل فوکو چارچوب تحلیل گفتمان انتقادی و دامنه آن را مشخص کرده است، اما برای تحلیل متون، روشی نظام‌مند ارائه نکرده است (قهرمانی و همکاران، ۱۳۹۸).

اصل افشا یکی از اصول حسابداری است که بر تمامی جوانب گزارشگری مالی تأثیر دارد. اصل افشا ایجاب می‌کند که کلیه واقعیت‌های بااهمیت مربوط به رویدادها و فعالیت‌های مالی واحد تجاری به شکل مناسب و کامل گزارش شود. بر اساس این اصل، صورت‌های مالی اساسی باید حاوی تمامی اطلاعات بااهمیت، مربوط و به موقع باشد و این نوع اطلاعات به گونه‌ای قابل فهم و به صورت کامل ارائه شود تا امکان تصمیم‌گیری‌های آگاهانه برای استفاده‌کنندگان را فراهم سازد. از سوی دیگر، اطلاعاتی که ارائه می‌شود نباید از لحاظ کمیت و کیفیت به گونه‌ای باشد که موجبات سردرگمی استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی را فراهم سازد. گزارشگری مالی و افشا ابزار مهمی برای مدیریت جهت انتقال اثربخش اطلاعات به افراد برون سازمانی است. در ادبیات موجود، فرضیه‌ها و نظریه‌های متعددی در رابطه با افشا بیان شده و بارها به پیامدهای اقتصادی افشا و اثرات مثبت آن اشاره شده است. به اعتقاد بوتاسان افشای بیشتر اطلاعات می‌تواند موجب کاهش هزینه سرمایه و در نتیجه افزایش ارزش شرکت شود. بر اساس نظریه علامت‌دهی، شرکت‌ها به منظور دستیابی به منابع محدود سرمایه باهم در رقابت هستند. ریسک را می‌توان به عنوان انواع رویدادها یا شرایطی که ممکن است سازمان را از

فرضیه بدهی / حقوق صاحبان سهام (فرضیه مربوط به مفاد قرارداد وام) و فرضیه هزینه‌های سیاسی.

۲) تئوری نمایندگی

در دیدگاه تئوری نمایندگی فرض بر این است که مدیران بر اساس منافع شخصی خود عمل می‌نمایند و منافع سهامداران در اولویت امور قرار نمی‌گیرد. این دیدگاه بر اساس این عقیده استوار است که در شرکت بین مالکیت و مدیریت نوعی جدایی وجود دارد و این منجر به هزینه‌هایی می‌گردد که مربوط به حل اختلاف بین مالک و مدیران است. فرض اساسی تئوری نمایندگی تضاد بین مدیر و مالک می‌باشد. در بطن شرکتها، مدیران منابع مالکان را در اختیار دارند و از منابع آنها استفاده می‌کنند. بر اساس تئوری نمایندگی می‌توان گفت شرکتها برای کاهش تضاد بین مدیران و مالکان (سهامداران) دست به افشای اطلاعات می‌زنند و شرکتها با افزایش افشا ارزش شان را افزایش می‌دهند. طبق تئوری نمایندگی به دلیل تضاد منافع میان مدیر و مالک، مالکان در پی انعقاد قراردادهایی جهت کمینه نمودن این تضاد منافع هستند. برای نظارت بر قراردادهای نمایندگی باید شرکت مخارجی متحمل شود که این امر می‌تواند سبب کاهش پاداش مدیران شود. بنابراین مدیران برای کمینه کردن هزینه‌های نظارت بر نمایندگی، این انگیزه را پیدا می‌کنند تا اطلاعات حسابداری را به شکل قابل اتکا و بموقع در اختیار افراد برون سازمانی قرار دهند. بنابراین افشای بیشتر اطلاعات می‌تواند منجر به کاهش مخارج نظارت بر نمایندگی شده و جریان‌های نقدی که به سهامداران تعلق می‌گیرد را افزایش دهد و خواه ناخواه ارزش شرکت افزایش یابد.

۳) تئوری مباشرت

در مقابل، تئوری مباشرت بیان می‌کند که مدیران و هیأت مدیره لزوماً قابل اعتماد هستند و باید به عنوان مباشران، منابع شرکت به آنها واگذار شود و نظارت در این رابطه معنی ندارد. هیأت مدیره به عنوان مباشر، بیشتر در جهت به حداکثر رساندن ثروت سهامداران گام بر می‌دارد. دیوید (۱۹۹۷) بیان می‌کند که مباشران، اهداف سازمان را بر منافع شخصی خود ترجیح می‌دهند و دستیابی به موفقیت‌های سازمان، خود باعث ارضای نیازهای شخصی و در نتیجه دستیابی به اهداف مباشران می‌شود. از دیدگاه این تئوری می‌توان گفت که مدیران، استقلال خود را بر پایه اعتماد بنا می‌نهند و این امر منجر به کاهش هزینه‌ی نظارت و کنترل رفتار هیأت مدیره و مدیران می‌شود.

۴) تئوری ذینفعان

تئوری ذینفعان یکی از تئوری‌های نسبتاً جدید در عرصه مدیریت است و فلسفه وجودی آن در مسئولیت پذیری شرکت نهفته است. نیچلسون (۲۰۰۰) بیان می‌دارد که شرکتها و جامعه وابستگی درونی دارند و هیأت مدیره باید بیشتر به مسئولیت‌های اجتماعی خود توجه کند تا توجه به سهامداران.

۵) تئوری مشروعیت

تئوری مشروعیت بیان می‌کند که سازمان‌ها تا زمانی می‌توانند به حیات خود ادامه دهند که جامعه آنها را مشروع بداند و به آنها مشروعیت ببخشد، به عبارتی دیگر، قرارداد اجتماعی مابین شرکتها و تک تک اعضای جامعه وجود دارد. جامعه به عنوان مجموعه‌ای از افراد، به سازمانها رسمیت و اختیار استفاده از منابع طبیعی و نیروی کار را ارائه می‌کند. سازمانها از این منابع استفاده می‌کنند و ضمن ارائه‌ی کالا و خدمات به جامعه، بر روی محیط اثرات منفی نیز می‌گذارند. بر اساس نظریه شبکه کنشگران، سیستم اطلاعات حسابداری از سه جزء کنشگران، لایه‌ها و ابزارها تشکیل شده و ارتباطات موجود در این سیستم بر اساس این اجزاء قابل توصیف و بررسی است. بر اساس نظریه شبکه کنشگران، در سیستم اطلاعات حسابداری، می‌توان کنشگران را به دو گروه کنشگران انسانی نظیر ذینفعان، مدیران، حسابداران، حسابرسان، تصمیم‌سازان و سیاستمداران و کنشگران غیر انسانی نظیر فناوری، مقررات، عوامل اداری، استفاده‌کنندگان برون سازمانی، نهادهای دولتی، انجمنهای علمی، انجمنهای حرفه‌ای، اقتصادی، فنی و سیاسی-اجتماعی و ارتباطات بین آنها تقسیم کرد که ارتباط بین کنشگران و سیستم اطلاعات حسابداری به صورت دو سویه می‌باشد. همچنین سیستم اطلاعات حسابداری بر طبق این نظریه دارای لایه‌های اجرایی، سازماندهی و برنامه‌ریزی و نیز سیاست‌گذاری می‌باشد که در این لایه‌ها به تدوین استانداردها، اصول و ضوابط حرفه‌ای و قوانین و مقررات مورد نیاز سیستم اطلاعات حسابداری پرداخته می‌شود (بنی‌طالبی و همکاران، ۱۳۹۴). در پژوهش حاضر روابط کنشگری، تحت تاثیر شرایط اجتماعی و فرآیند تولید متن گزارش‌های مالی از منظر گزارشگری ریسک واکاوی می‌شود.

هشی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی به بررسی تاثیر استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی بر مدیریت ریسک نقدینگی بانکها پرداختند. آنها بیان کردند نقدینگی در بانک به معنای توانایی ایفای تعهدات بانکها در سررسید آنهاست. بانکها در مواجهه با کمبود نقدینگی با ریسکهایی مواجه هستند که متاثر از عوامل گوناگونی می‌باشد. روشهای مختلفی برای

خدادادی و همکاران (۱۳۹۵) تاثیر معیارهای راهبردی شرکتی بر به موقع بودن افشای گزارشگری مالی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است. معیارهای مورد بررسی شامل چهار معیار داخلی مالکیت مدیریت، استقلال هیئت مدیره، اندازه هیئت مدیره و دوگانگی وظیفه رئیس هیئت مدیره و مدیر عامل و دو معیار خارجی مالکیت نهادی و تمرکز مالکیت است. بدین منظور شش فرضیه برای بررسی این موضوع تدوین و داده‌های مربوط به ۱۰۵ شرکت عضو بورس اوراق بهادار تهران برای دوره‌ی زمانی بین سالهای ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج بدست آمده نشان داد از میان معیارهای انتخابی برای راهبردی شرکتی تنها متغیرهای تمرکز مالکیت و دوگانگی وظیفه مدیر عامل و رئیس هیات مدیره تاثیر مثبت معنادار و مالکیت مدیریت تاثیر منفی معناداری بر به موقع بودن افشای گزارشگری مالی دارد. همچنین، نتایج نشان داد که متغیرهای مالکیت نهادی، اندازه هیئت مدیره و استقلال هیئت مدیره تاثیر معناداری بر به موقع بودن افشای گزارشگری مالی ندارند. الشاندیدی و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهشی به بررسی گسترده و به روز ادبیات گزارشگری ریسک تجربی پرداختند. در این بررسی مقالات به دو موضوع اصلی تقسیم شدند: مشوق‌ها و گزارشگری ریسک. نتایج بیانگر گزارش‌های ریسک داوطلبانه و داوطلبانه، تجزیه و تحلیل محتوای دستی و اتوماتیک، تغییرات درون کشور در مقابل تغییرات در گزارش‌های ریسک و گزارش ریسک در شرکت‌های مالی و غیر مالی است. علاوه بر آن تعدادی از مسائل را شناسایی می‌کند که نیاز به تحقیق بیشتری دارند. به طور خاص، به دو حوزه توجه می‌شود: اول، عدم وضوح و نا سازگاری در مورد مفهوم سازی ریسک؛ و دوم، هزینه‌های بالقوه و مزایای استاندارد گذاری در زمینه گزارشگری ریسک.

عباسی و اسمیت (۲۰۱۸) در پژوهشی به بررسی رویکرد جامع در گزارشگری ریسک در بانک‌ها پرداختند. آنها نشان دادند بانک‌هایی که در یک نوع دارایی شان در معرض ریسک قرار می‌گیرد، این خطر بر نحوه گزارش وزن ریسک‌های قانونی برای یک نوع دارایی دیگر تأثیر می‌گذارد. به طور خاص، زمانی که بانک‌ها در معرض خطر بالاتری قرار دارند، ریسک اعتباری کمتری را برای نمونه کارهای وام خود دارند. این رابطه به ویژه برای بانک‌هایی که محدودیت‌های سرمایه‌ای قانونی دارند، بسیار قوی است. این یافته‌ها به این معنی است که برای نظارت باید دید جامع از ابعاد مختلف ریسک بانک وجود داشته باشد.

مدیریت ریسک نقدینگی در بانکها وجود دارد. یکی از این روشها، استفاده از استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی (IFRS) می‌باشد. به همین جهت به بررسی نقش IFRS بر مدیریت ریسک نقدینگی در بانکها پرداختند روش‌شناسی پژوهش مطالعه تحلیلی می‌باشد که اطلاعات مقاله از مطالعه دقیق منابع و مقالات مختلف و همچنین مصاحبه با خبرگان جمع‌آوری شده است. یافته‌های پژوهش شامل تاثیرات مثبت IFRS بر مدیریت ریسک نقدینگی در بانکها می‌باشد. علاوه بر آن، محدودیتها و موانع استفاده از IFRS در کشور نیز بررسی و تشریح شده است. در این پژوهش به مبحثی پرداخته شده است که تاکنون تشریح آن در مقالات و پژوهش‌های داخلی یافت نشده است و در شرایط کنونی کشور که بکارگیری استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی به شدت مورد تمرکز سازمان بورس و اوراق بهادار و سازمان حسابرسی و سایر نهادها می‌باشد، این پژوهش می‌تواند نوآوری دانشی لازم را در زمینه بکارگیری IFRS در بانکها داشته باشد.

دیدار و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهشی به بررسی تأثیر کیفیت حاکمیت شرکتی بر کیفیت افشا با تأکید بر نقش تعدیل‌کننده رقابت بازار محصول در شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. برای بررسی این روابط، اطلاعات ۷۲۱ سال شرکت شامل ۱۰۳ شرکت طی سال‌های ۱۳۸۷-۱۳۹۳ آزمون شده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌ها با استفاده از رگرسیون چند متغیره مبنی بر داده‌های تابلویی انجام شده است. نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌های پژوهش نشان داد کیفیت حاکمیت شرکتی بر کیفیت افشا تأثیر مثبت و معناداری دارد و سطح بالاتر کیفیت افشا در نتیجه افزایش کیفیت حاکمیت شرکتی به دست می‌آید؛ اما رقابت بازار محصول در حالت کلی بر این رابطه تأثیر معناداری نداشت.

رعیت عظیمی (۱۳۹۵) در پژوهشی به تعیین تاثیر رقابت، مکانیزم‌های حاکمیت شرکتی و ساختار مالکیت بر میزان گزارشگری ریسک موجود در بین شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداخته است. برای این منظور از میان جامعه آماری به روش حذف تعداد ۹۱ شرکت فعال در بورس اوراق بهادار تهران در طول دوره زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۴ به عنوان نمونه آماری انتخاب گردید. داده‌ها با استفاده از نرم افزار ایویوز مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. هر شش فرضیه با آزمون‌های متعددی مورد ارزیابی قرار گرفت، نتایج تحقیق نشان داد که بین تمامی فرضیات رابطه معناداری وجود دارد که تمامی فرضیه‌ها با درجه بالایی از اعتبار تایید گردیدند.

راهیما و همکاران (۲۰۱۷) در تحقیقی با عنوان تاثیر مولفه های حاکمیت شرکتی بر گزارشگری ریسک به این موضوع پرداخته اند. هدف از این تحقیق بررسی میزان افشای ریسک داوطلبانه و بررسی رابطه بین سطح کیفی حاکمیت شرکتی در قالب ویژگی های هیات مدیره و تاثیر تراکم مالکیت بر افشای ریسک در گزارش سالانه شرکت ها است. در این تحقیق از یک نمونه متشکل از ۱۰۰ شرکت غیرمالی هندی استفاده شده است. یافته های این تحقیق نشان که تعداد کل کلمات کلیدی مثبت بیشتر از افشای کلمات کلیدی منفی ریسک است. یعنی منابع اصلی حاکمیت شرکتی اندازه هیئت مدیره و تنوع جنسیتی تاثیر مثبتی بر افشای ریسک دارد، در حالی که تمرکز مالکیت در دستان بزرگترین سهامدار، به طور معنی داری بر افشای ریسک تاثیر می گذارد، اما هویت بزرگترین سهامدار که دارای تراکم مالکیت است بطور منفی بر افشای اطلاعات ریسک تاثیر دارد.

بنیاد تحلیل انتقادی گفتمان را می توان در زبان شناسی انتقادی، جستجو کرد. نورمن فرکلاف یکی از شخصیت های برجسته در زمینه تحلیل گفتمان است که در مقایسه با دیگر تحلیلگران گفتمان انتقادی منسجم ترین، جامع ترین و پرطرفدارترین نظریه را تدوین کرده است. در نگاه او تحلیل گفتمان روشی است برای بررسی تغییرات اجتماعی و فرهنگی به کار گرفته شده و منبعی است که در نزاع علیه استثمار و سلطه مورد استفاده قرار می گیرد. فرکلاف معتقد است کاربرد زبان معمولاً در عین حالیکه سازنده هویت های اجتماعی، روابط اجتماعی و نظام دانش و باورهاست، توسط آنها نیز ساخته می شود (نوردی و همکاران، ۱۳۹۲). مسئله ادراک به چگونگی تعبیر و تفسیر آنچه می شنویم و یا می خوانیم، و مسئله تولید، که به طور قابل توجهی مبهم تر است، به آنچه می گوئیم و یا می نویسیم و علت آن مربوط می شود. این مسئله را چامسکی مسئله دکارت می نامد. فرایند تولید شامل تولید گفتاری و نوشتاری می شود، تولید نوشتاری همان تولید متن است که در دهه های اخیر زبان شناسان به دنبال کشف چگونگی ساخت آن و پی بردن به رازهای درون متن و فراسوی آن یعنی درون انسان و بافت های اجتماعی بوده و تلاش کرده اند که برای پرسش های مطرح شده در زمینه متن پاسخ دهند و برای یافتن راه حل آن بود که رویکردهای مختلف تحلیل گفتمان ظهور کردند. صورت گرایان زایشی، در رأس آنها چامسکی، مسئله تولید و علت آن را مسئله دکارت می نامند و معتقدند که در دل این مسئله چیزی نهفته است که آن را می توان «جنبه خلاق کاربرد زبان» خواند. دکارت و پیروانش مشاهده کردند که استفاده عادی از زبان پیوسته بدیع، نامحدود، ظاهراً

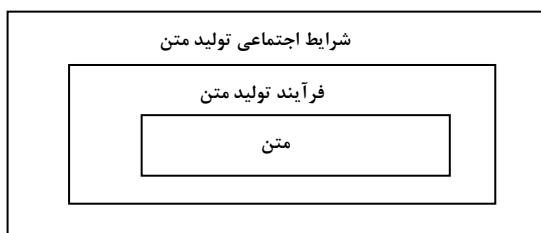
آزاد از سلطه محرک های خارجی یا حالات درونی، منسجم و مناسب موقعیت هاست. کاربرد زبان افکاری را در شنونده بر می انگیزد که او احتمالاً آنها را در همان موقعیت ها به گونه های مشابهی بیان کرده است. بنابراین، در گفتار عادی، انسان صرفاً آنچه را شنیده است تکرار نمی کند بلکه صورت های زبانی جدیدی را تولید می کند که اغلب در تجربه یک فرد و یا حتی در تاریخ آن زبان جدید بوده و هیچ محدودیتی برای این نوآوری ها وجود ندارد. به علاوه، چنین کلامی رشته ای از الفاظ نامناسب و بدون نظم نیست، بلکه مناسب موقعیتی است که آن را بر می انگیزد، اما موجب پدید آمدن آن نمی شود (آقا گل زاده، ۱۳۹۴).

در مقابل دیدگاه فوق، رویکرد، نقش گرایی وجود دارد که لایه نظام نشانه ای زبان را پشت سر می گذارد و زبان را به مثابه ابزار ارتباطی مطرح می کند. در این رویکرد واحد تحلیل از سطح جمله فراتر می رود و به متن می رسد. درباره تولید جمله و متن و اهمیت و ضرورت پرداختن به این موضوع، یاکوبسون اینگونه بیان می کند، رابطه میان پیام و رمزگان برای تولید زبان به مثابه سخن آنچنان اساسی است که می توان گفت همین رابطه سخن، خواه گفتاری و خواه نوشتاری، را تعریف می کند. انواع نشانه یا رمزگان (رمزگان آوایی، واژگانی و نحوی) مجموعه ای از واحدهای جدا از هم و قواعد ترکیبی را در اختیار گوینده می گذارند، و گوینده یا نویسنده به کمک آنها می تواند بنیادی ترین واحد سخن یعنی جمله را تولید کند و نقش انواع ادبی در تولید سخن یا متن می تواند به شکل شعر، داستان و یا مقاله تجلی کند. این نقش بی تردید به همان رابطه میان پیام و رمزگان بر می گردد، زیرا انواع ادبی ابزاری هستند که کلام را به صورت متون (داستان، شعر و غیره) تولید می کنند. این انواع ادبی برای کلام همان نقشی را دارند که دستور زایشی برای جمله های منفرد. در این معنا، رمزگان کلام می توانند به رمزگان آوایی، واژگانی و نحوی ای بپیوندند که تعیین کننده واحدهای کلام یعنی جمله هستند. هالیدی (۱۹۸۵) در این خصوص معتقد است که دستور بیشتر متکی بر نقش عناصر زبانی است تا صورت زبانی. او تکیه بر نقش را به سه تعبیر نشان می دهد: در تعبیر متون، در تعبیر نظام و در تعبیر عناصر زبان شناختی ساخت ها. همچنین به اعتقاد او بنیاد معنا در زبان همان ویژگی های نقشی است. همه زبانها بر اساس سه معنای بنیادی سازماندهی می شوند که عبارت اند از معنای اندیشگانی، معنای بینافردی و معنای متنی. رویکردهای کلامی دیگر که همگی مبتنی بر آراء نظری نقش گرایی است، در سالهای اخیر در محافل زبان شناسی اروپا مطرح گردیده اند، یکی از این رویکردها دیدگاه تحلیل گفتمان انتقادی است.

۳- روش شناسی پژوهش

روش تحقیق از جهت نحوه اجرا "توصیفی - تحلیلی" می‌باشد. جامعه آماری پژوهش حاضر کلیه بانک‌های فعال در بورس اوراق بهادار تهران می‌باشد. در روش فرکلاف به علت توجه به جزئیات متن، زمان پژوهش صرف تحلیل متونی انگشت شمار می‌شود (نوذری و همکاران، ۱۳۹۲). برای انتخاب استراتژیک متن باید ابتدا گفتمان‌ها و نظم‌های گفتمانی را از طریق بررسی اولیه متون مربوطه، شناسایی کرد. با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند بانک اقتصاد نوین در سال ۱۳۹۵ برای تحلیل انتخاب گردیده است.

فرکلاف برای تحلیل گفتمان انتقادی، سه خصوصیت اصلی می‌شناسد. این دست از تحلیل گفتمان، رابطه ای، دیالکتیکی و فرا رشته ای است. تحلیل گفتمان انتقادی گونه ای "رابطه ای" از تحقیق است. بدین معنا که تمرکز اصلی اش نه بر موجودات یا افراد، بلکه بر روابط اجتماعی است. روابط اجتماعی، بسیار پیچیده و لایه بندی شده هستند. لایه بندی شده به این معناست که آنها در بر گیرنده‌ی روابطی میان روابط هستند. برای مثال می‌توان به گفتمان به عنوان گونه ای از موجود یا ابژه نگریست. گفتمان می‌تواند در قدرت درونی شود یا بالعکس. تحلیل گفتمان انتقادی بر مبنای باور فرکلاف، نه تحلیل گفتمان فی نفسه، بلکه تحلیل روابط دیالکتیکی فی ما بین گفتمان و سایر ابژه‌ها، عناصر یا وقته‌ها و نیز تلیل روابط درونی گفتمان است. از آنجا که تحلیل این چنین روابطی از مرزهای قراردادی بین رشته‌ها (زبان شناسی، سیاست، جامعه شناسی و ...) فراتر می‌رود، فرکلاف، تحلیل گفتمان انتقادی را گونه‌ای بین رشته‌ای از تحلیل یا ترجیحاً گونه ای فرا رشته ای می‌داند (جهانگیری، ۱۳۹۲).

شکل ۱- گفتمان به مثابه متن، تعامل و بافت (فرکلاف، ۱۹۸۹، ۲۵).

روش تحلیل گفتمان انتقادی در سه سطح به بررسی متن می‌پردازد:

سطح اول (سطح توصیف) آن جنبه از ارزش‌های تجربی که بیش از همه در آثار فرکلاف مورد توجه قرار می‌گیرد این

از نظر این رویکرد، متن و معنای آن حاصل ایدئولوژی‌های پنهان شده در پشت نهادهای اجتماعی حاکم است (آقا گل زاده، ۱۳۹۴).

تحقیقات مرتبط با افشا ریسک در شبکه بانکی از سال ۱۹۹۸ و بر اساس گزارش کمیته نظارت بانکی بال آغاز شده و پس از بحران مالی ۲۰۰۸، شناسایی و درک ریسک در سیستم بانکی به مساله‌ای با اهمیت در سطح بین‌المللی تبدیل شده است. در این تحقیقات بر نقش شفافیت و اطلاعات ریسک بانکی (که باید تحت صورت‌های مالی و یادداشت‌های همراه آن افشا شود) تاکید شده است. با این حال با بروز بحران‌های مالی مختلف (۲۰۰۱ و ۲۰۰۸) و اثر دومینویی آن بر اقتصاد بین‌المللی و ریاضت‌های اقتصادی کشورهای عضو اتحادیه اروپا، الزامات ریسک و افشا به مساله حیاتی تبدیل شد؛ که خروجی آن چندین چارچوب گزارشگری و افشا ریسک با هدف پوشش جامع، کنترل و نظارت موثر بر ریسک در بانک‌ها و موسسات مالی بوده است. یکی از این موارد، انتشار استاندارد بین‌المللی حسابداری شماره ۷ با عنوان «بازارهای مالی، افشا و ارائه» است که در سال ۲۰۰۷ ارائه و در سال‌های ۲۰۰۹ و ۲۰۱۰ در واکنش به بحران‌های مالی اصلاح شد.

تحلیل گفتمان انتقادی که مفاهیم بنیادین قدرت، زبان و ایدئولوژی را مورد بحث قرار می‌دهد، عبارت است از انتقال مفهوم ساختار از سطح جمله و روابط دستوری همچون فعل، فاعل و مفعول به سطح متن بزرگ تر؛ و تمام توجه آن، علاوه بر توضیح واحدهای ساختاری درون یا متن، به زبان کاربردی آن نیاز معطوف است. نورمن فرکلاف در رویکرد گفتمان انتقادی خویش، که مبنای تحلیل در مقاله حاضر است، از نظریه تعدادی از نظریه پردازان انتقادی - اجتماعی، مانند نظم گفتمان فوکو و هژمونی گرامشی استفاده کرده است. از نظر او، تحلیل گفتمان به سه سطح تقسیم می‌شود: سطح توصیف: گفتمان به مثابه متن (شامل تحلیل زبانی در قالب واژگان، دستور، نظام آوایی و انسجام در سطح بالاتر از جمله)؛ سطح تفسیر: گفتمان به مثابه تعامل بین فرآیند تولید و تفسیر متن (بحث از تولید و مصرف متون) و سطح تبیین: گفتمان به مثابه زمینه‌های اجتماعی (ناصری و همکاران، ۱۳۹۴). بنابراین در پژوهش حاضر، روش تحلیل گفتمان انتقادی نورمن فرکلاف در مقام یکی از اندیشمندان شاخص در این زمینه مورد استفاده قرار می‌گیرد. گفتنی است که نظریه فرکلاف در مقایسه با دیگر تحلیل‌گران گفتمان انتقادی، نظریه‌ای منسجم، جامع و پرکاربرد تلقی می‌شود.

مفعول نا معلوم یا غیر جاندار و انتزاعی، مخاطب را تحت تاثیر قرار دهند و او را به سمت گفتمان خود ترغیب کنند.

- به طور گسترده از جملات معلوم استفاده شده است. یعنی ماهیت جمله دارای فاعل و مفعول و فعل است. این موضوع به بخش مهمی از شفافیت در گزارشگری اشاره دارد. نویسندگان با کاربرد جملات معلوم، کنشگر و کنش پذیر را معرفی می کنند و کل اطلاعات ضروری که لازم است خواننده از آن مطلع شود، ارائه می گردد. معلوم بودن جملات بیانگر تسلط نویسنده بر اوضاع است و از آنجا که از جملات مجهول به ندرت استفاده شده است، نشان از تلاش نویسنده برای بیان واقعیت ها و افشای صریح اطلاعات دارد. در گذار این بیان، از افعال مجهولی نیز کمک گرفته شده است تا بخش آشکار ریسک موجود بر عهده ی فاعل نا معلوم معرفی شود. "به چالش کشیده شدن" و "مورد هدف قرار گرفتن" توسط فاعل نامعلوم بیانگر این موضوع است.

- استفاده از افعال صریح و واضح "بهره نبردند"، "به چالش کشیده شد"، "هدف گرفته شد" و "تغییر یافت" درجه شناخت و اطمینان بخشی بیشتری برای خواننده ایجاد می کند. به صراحت موانع موجود عملکرد بانک اعلام می شود و نویسنده از بیان واضحتر ترسی ندارد. این امر شاید ناشی از این باشد که نویسنده از درک مخاطب آگاه است و می داند خواننده این موانع و چالش ها را به خوبی می شناسد. به همین جهت تلاشی برای کنمان آن ندارد.

- نویسنده با بیان واژگان مثبت، مخاطب را به سوی پیش می برد که با درک شرایط منفی موجود در اقتصاد، شرایط واحد تجاری تحت گزارشگری را خوب و مثبت تلقی کند. "تداوم نبود رونق" به جای "تداوم رکود در بازار" علاوه بر اینکه شرایط موجود در بازار را منفی توصیف می کند و واقعیت های موجود را به خوبی تبیین می نماید، سعی در گسترش رویکرد مثبت از وضعیت موجود بانک دارد. مثبت بودن جملات از سوی هیات مدیره نشان از رفتار و تصمیم قدرت بی چون و چرای مدیریت دارد. نویسندگان برای برجسته کردن عوامل مثبت و رونق، در یک فضا سازی بسیار عمیق و لطیف، به جای استفاده از نقدهای منفی و مستقیم در اجرای "سیاست کاهش نرخ بهره تسهیلات بانکی" توسط بانک مرکزی، از "جدیت سیاست گذار نظام بانکی" در این خصوص نام می برد. به این شکل با بیان چالشی که در این حوزه

است که چگونه تفاوت های ایدئولوژیک بین متون در بازنمایی های مختلف از جهان، در واژگان رمزگذاری می شود. این موضوع ارزش های تجربی واژگان را بیان می کند. روابط معنایی از جمله هم معنایی، شمول معنایی و تضاد معنایی، ارزش های تجربی واژگان هستند.

سطح دوم (سطح تفسیر) فرکلاف از واژه تفسیر برای مرحله دوم تحلیل گفتمان انتقادی استفاده می کند. مرحله تفسیر هم فرآیند های مشارکین گفتمان و هم تفسیر متن را شامل می شود (فرکلاف، ۱۳۷۹). فرکلاف در مرحله تفسیر به دنبال بیان این مطلب است که مفسرین چگونه بافت موقعیتی را تفسیر می کنند و چگونه این تفسیر نوع گفتمان مربوط را مشخص می کند. به طور کلی فرکلاف در مرحله تفسیر به بافت موقعیتی و نوع گفتمان و نظم گفتمانی اشاره می کند.

سطح سوم (سطح تبیین) فرکلاف در مرحله تبیین به دنبال بیان شالوده اجتماعی و نظریات اجتماعی است که در شکل گیری گفتمان ها نقش دارند. به عبارت دیگر، هدف از مرحله تبیین، توصیف گفتمان به عنوان بخشی از یک فرآیند اجتماعی است. در این سطح تبیین، گفتمان به عنوان کنش اجتماعی توصیف می شود و نشان می دهد که چگونه ساختارهای اجتماعی گفتمان را تعیین می کنند. همچنین بیانگر این است که گفتمان ها چه تاثیرات باز تولیدی می توانند بر ساختارها بگذارند. تاثیراتی که می تواند منجر به حفظ یا تغییر آن ساختار شود. منظور از ساختارهای اجتماعی گفتمان، مناسبات قدرت است و هدف از فرآیندهای اجتماعی به مبارزات اجتماعی مربوط است. فرکلاف تاثیرات اجتماعی گفتمان و عوامل اجتماعی تعیین کننده گفتمان را در سه سطح اجتماعی، نهادی و موقعیتی بررسی می کند.

۴- تحلیل و نتایج

سطح اول: سطح توصیف

- بکارگیری واژگان "تداوم نبود رونق"، "کاهش اجتناب ناپذیر بودجه"، "به چالش کشیده شدن نظام بانکی" و "هدف قرار گرفتن منابع بانکی" با کنشگر نا مشخص است. فرکلاف معتقد است در پرده ابهام پیچاندن کنش گری می تواند انگیزه ایدئولوژیک داشته باشد (نوذری و همکاران، ۱۳۹۲). در عبارات مذکور نه فاعل دقیقاً مشخص است و نه مفعول. به عبارت دیگر نویسندگان با عبارت کلی و انتزاعی سعی دارند بخش عمده ای از ریسک های موجود را بر عهده عوامل و مولفه هایی معرفی کنند که نامعلوم است یا بخشی از عواملی مطرح شوند که عمدتاً در اختیار مدیریت نیست. در نتیجه با استفاده از فاعل و

بانک با آن مواجه شده است، با بانک مرکزی از رویکرد قدرت بخشی و اقتدار برخورد می‌شود.

در جای دیگری عدم ورود به رقابت های ناسالم فضای دو بخشی در ذهن خواننده ایجاد می‌کند. با توجه به محتوای کل متن، نویسنده با بیان ارزش های متفاوت، هدف افناعتی دارد. که مخاطب گزارش را به گفتمانی که می‌خواهد سوق دهد. گویا بانک در شرایطی قرار دارد که بیشتر بانک ها در گروه و طبقه ای جای گرفته اند که برای جمع آوری منابع یا اعطای تسهیلات به فضای رقابت ناسالم وارد شده اند و بانک حاضر از معدود بانک هایی است که با حفظ ارزش های اجتماعی و اخلاقی، از ورود به این فضا امتناع نموده است. گوینده به بیان ارزش های خود از طریق این طبقه بندی می‌پردازد که تا حدودی نظام ارزشیابی به حساب می‌آید و همچنین طرح های به لحاظ ایدئولوژیک متضاد را در گفتمان های مختلف متجسم می‌سازد.

متن با ویژگی خاصی ادامه می‌یابد. به شکلی که با حضور توصیف و قید، جملات طولانی از ایستایی بالایی برخوردار می‌شوند. استفاده از افعال غیر ربطی، در بیشتر موارد اشاره به عملی دارند و حرکت از یک کار به کار دیگر، متن را پویا می‌کند. حتی در جملاتی که با نقطه به اتمام رسیده و از جمله قبل جدا شده است، از عبارات وصلی "در چنین شرایطی"، "این همه در حالی صورت گرفت که"، "از طرف دیگر"، "اما" و "از این رو" استفاده شده است. که از دید روان شناسی زبان و نیز تجزیه و تحلیل کلام، حائز اهمیت است. در واقع، نویسندگان از یک سو ادامه تفکر خود را آشکار کرده و از سوی دیگر، ضمن اینکه پیوستگی متن را نشان می‌دهند، بخش های مختلف متن را به یکدیگر پیوند داده اند و انسجام کل متن را حفظ نموده اند. انسجام و پیوستگی مطالب، موضوعی است که در تحلیل درونی متن، هم از دیدگاه بلاغت سنتی و هم در مباحث زبان شناسی، مورد توجه قرار دارد. هلیدی و حسن، انسجام را عبارت از ابزارهای زبان شناختی گوناگون اعم از دستوری، واژگانی و معنایی می‌دانند که باعث پیوند جمله ها با یکدیگر می‌شوند. متن این گزارش نیز از انسجام و پیوند معنایی ویژه برخوردار است.

سطح دوم: سطح تفسیر

در این مرحله چهار سوال اساسی توسط فرکلاف مطرح می‌شود (همان منبع):

- ماجرا چیست؟
- چه کسانی درگیر آن هستند؟
- روابط میان آنها چیست؟
- نقش زبان در این خصوص چیست؟

ماجرا چیست؟ ماجرای اصلی گزارشگری و به طور خاص از منظر گزارشگری ریسک در پیام هیات مدیره است.

چه کسانی درگیر ماجرا هستند؟ در این نوع گزارشگری دو بافت موقعیتی وجود دارد که دو مشارکت کننده عمده دارد. در یک طرف روابط حاکم، مدیران و در طرف دیگر سهامداران قرار دارند. هیات مدیره که در گفتمان مدیران قرار دارد به عنوان گوینده و ارائه دهنده گزارش در پی استقرار گفتمان رونق است و گفتمان سهامداران و مالکان در مقام مخاطب و پاسخ خواه در نگرانی گفتمان رکود.

روابط میان آنها چیست؟ در این مرحله، روابط و مناسبات قدرت و فاصله اجتماعی و دیگر مواردی که در موقعیت مورد نظر تعیین و تثبیت شده اند، مطرح می‌شود. مدیران در جایگاه دارندگان قدرت اجرایی و عملیاتی قرار دارند و در مقابل مالکان و سهامداران در جایگاه دارندگان قدرت کنترل و نظارت هستند.

نقش زبان چیست؟ فرکلاف معتقد است از زبان به صورت ابزاری جهت تحقق بخشی یک هدف گفتمان استفاده می‌شود. در اینجا از زبان در قالب متن پیام هیات مدیره، برای گزارشگری و افشای اطلاعات از وضعیت واقعی و شرایط موجود در بانک در دوره مالی استفاده شده است تا برداشت سهامداران از عملکرد واحد تجاری تحت گزارشگری مثبت گردد و ریسک حاکم بر بانک در سطح حداقل ممکن نمایانده شود.

به اعتقاد فرکلاف در بعد تفسیر، علاوه بر موضوعات فوق، نظم گفتمان و میان گفتمانی که یک جنبه از نظم اجتماعی است، اهمیت دارد. بر این اساس در بعد تفسیر تاکید این پژوهش بر نظم گفتمان و میان گفتمانی استوار است.

در نظم گفتمانی مرکز توجه به گفتمان های مختلفی است که در یک قلمرو برای تثبیت معنا در تخصص و تضاد هستند. به عبارتی در تحلیل نظم گفتمانی هدف آن است که استراتژی ها، مفصل بندی ها و چگونگی توزیع گفتمان ها در یک یا چند متن مورد بررسی قرار گیرد. در متن فوق نیز آنچه به چشم می‌خورد، اطمینان بخشی به سهامداران از شرایط با ثبات فعلی و سق دادن مخاطب به گفتمان سیاسی و اقتصادی کشور در سطح کلان است.

عبارات تاییدی	میان گفتمانی	گفتمان های اصلی
<ul style="list-style-type: none"> - لزوم انتخاب اعضای هیات مدیره از میان سهامداران حقیقی - عطای نرخ های سود علی الحساب بالاتر 	گفتمان تغییر هیات مدیره	گفتمان رکود (گفتمان بیم)
<ul style="list-style-type: none"> - جدیدت سیاست گذار نظام بانکی در کاهش نرخ تسهیلات - کاهش درآمد حاصل از اعطای تسهیلات به موجب کاهش نرخ سود تسهیلات 	گفتمان تغییر نرخ بهره	
<ul style="list-style-type: none"> - کاهش اجتناب ناپذیر بودجه های عمرانی - تداوم نبود رونق در بازارها 	گفتمان ناکامی دولت	
<ul style="list-style-type: none"> - خاتمه موفقیت آمیز مذاکرات هسته ای - موفقیت دولت در دستیابی به تولید نفت... - تورم تک رقمی - رشد اقتصادی بالای ۸ درصد 	گفتمان موفقیت دولت	گفتمان رونق (گفتمان امید)
<ul style="list-style-type: none"> - گسترش و تنوع ارائه خدمات مطلوب - کاهش اتکا بانک بر درآمد اعطای تسهیلات - تداوم سودآوری عملیات مشاع بانک - مدیریت بهینه منابع - رشد درآمد کارمزد خدمات - افزایش سرمایه بانک 	گفتمان سودآوری	
<ul style="list-style-type: none"> - ساخت مدارس در مناطق محروم - حفظ جایگاه بانک نزد مردم - پایبندی مدیران به پاسخگویی - افزایش اعتلای بانک 	گفتمان مسئولیت اجتماعی	
<ul style="list-style-type: none"> - تعهد به حفظ اعتماد سهامداران - در تمام شرایط صداقت و قانون مداری را نصب العین خود قرار دادند - برنامه ریزی ها و تلاش های صورت گرفته 	گفتمان تعهد و پایداری	
<ul style="list-style-type: none"> - به پاسداشت اعتماد و همراهی - به مدد بهره مندی از همکاران همدل، پرتلاش - سپاس از سهامداران گرمای بابت همدلی و همراهی - تلاش ها و خدماتشان را ارج می نهمیم 	گفتمان تعاون و سپاس	

چگونگی شکل گیری گفتمان ها و میان گفتمان ها به شرح زیر مورد تحلیل قرار می گیرد:

در بخش هایی گزارشگری ریسک با شفافیت انجام نشده است. با توجه به بررسی ساختار هیات مدیره، میزان استقلال هیات مدیره حدود ۴۰ درصد محاسبه گردید. می توان انتظار داشت با افزایش استقلال هیات مدیره گزارشگری ریسک به طور قابل توجهی افزایش یابد. یعنی در صورتی که تعداد اعضای غیر موظف در هیات مدیره بیشتر گردد و تعداد اعضای موظف کاهش یابد، استقلال هیات مدیره افزایش می یابد. در این شرایط طبق فرضیه نمایندگی انتظار می رود تضاد منافع بین کارگزار و کارگمار کاهش می یابد. در نتیجه نفع کارگمار بر نفع کارگزار ترجیح داده شود.

حضور زنان در ساختار هیات مدیره می تواند میزان افشاگری ریسک را افزایش دهد. از لحاظ روان شناسی کار، حضور زنان از دو دیدگاه افشای ریسک را تقویت می کند. دیدگاه اول به شخصیت محتاط تر زنان اشاره دارد. در نتیجه انتظار می رود زنان در ارائه اطلاعات شفاف تر، بیش از مردان بکوشند. دیدگاه دوم مربوط به حس مسئولیت پذیری زنان است. انتظار می رود زنان در زمینه گزارشگری ریسک مسئولیت بیشتری نسبت به مردان، بر دوش خود احساس کنند. در نتیجه گزارشگری ریسک قوی تری از ایشان انتظار می رود. در ساختار هیات مدیره بانک زنان حضور ندارند.

یکی دیگر از عواملی که می تواند در میزان افشای ریسک تاثیر گذار باشد، دوگانگی وظایف مدیر عامل است. انتظار می رود در شرایطی که دوگانگی وظایف مدیر عامل وجود دارد با

احتمال بیشتری گزارشگری ریسک غیر شفاف ارائه شود. این موضوع با فرضیه نمایندگی قابل توجه است. وقتی رئیس هیات مدیره یا نایب رئیس هیات مدیره، سمت مدیر عامل را نیز داشته باشد، در واقع هم قدرت اجرا و هم قدرت کنترل و نظارت را به طور هم زمان در اختیار دارد. در نتیجه راحت تر ممکن است از برخی موارد در عدم گزارشگری استفاده نماید. در بانک حاضر دوگانگی وظایف مدیر عامل وجود ندارد.

سطح سوم: سطح تبیین

در این میان ایدئولوژی نویسنده اهمیت ویژه ای می یابد که در توصیف و بررسی اوضاع تاثیرگذار است. بافت موقعیتی یا بافت برون ربانی همان شرایط حاکم بر تولید متن یا جهان خارج و شرایط محیطی حاکم بر گوینده و شنونده است. از ویژگی های مهم این گزارش، هماهنگی واژگان و مفاهیم با فضای حاکم بر کشور است. در ابتدای گزارش با رویکرد ایدئولوژیک "با استعانت از قادر متعال" و "عنایات الهی" به وضوح به رویکرد جهان بینی و هستی شناسی اسلامی اشاره دارد تا از این طریق بانک خود را موازی اعتقادات و هستی نگری سهامداران معرفی نماید. اشاره به "اقتصاد مقاومتی: تولید و اشتغال" بار بار ایدئولوژیکی دیگری را القا می کند و به طور صریح التزام بانک به دستورات و رهنمودهای مقام معظم رهبری را سرلوحه فعالیت خود تعیین می کند. اثر ایدئولوژیکی حاکم بر هیات مدیره در میزان پذیرش گفتمان از سوی خواننده قابل تصور است. این امر می تواند راه را برای القای گفتمان مورد حمایت هیات مدیره یعنی گفتمان رونق و امید، هموار نماید.

با اشاره به جایگاه پر قدرت سهامداران و در راستای همسان سازی قدرت مدیران و سهامداران، از مدیران به عنوان "خدمتگزاران" نام برده می شود و به این ترتیب با بکار بردن واژه ای به ظاهر در سطح پایین قدرت "خدمتگزار" تلاش می شود در واقع سطح قدرت مدیران را ارتقا دهند و جایگاه پر قدرت برای مدیران تعبیه نمایند. با همراه کردن اعتماد و جلب نظر مخاطب، گزارش شروع می شود و در ادامه به زیبایی به نقش دولت در اقتصاد کلان و تاثیر ناشی از آن بر عملکرد بانک اشاره می شود. در این گزارش شرایط اقتصاد کلان به طور خاص مذاکرات هسته ایران در سطح بین المللی ذکر می شود که بار ایدئولوژیک دارد و به موفقیت دولت در زمینه های مختلف به عنوان میان گفتمانی اشاره می شود. به طور زیرکانه ای برای دولت جایگاه قدرت در نظر گرفته می شود تا در ادامه نویسندگان بتوانند در قالب جملات مثبت "جدیت سیاست گذار نظام بانکی" به نقد منفی این سیاست ها اشاره می

کنند. به این شکل بخش عمده ای از ریسک های موجود بر عهده دولت و سیاست گذار نظام بانکی واگذار می شود. گفتمان به شکلی پیش می رود که مخاطب را به سمت گفتمان رونق سوق دهد. در عین حال در لابلای این گفتمان خواننده را به سمت و سویی پیش می برد که تداعی کننده بانک حاضر در طبقه بانک های منضبط و تابع الزامات بانک مرکزی است. در شرایطی که جامعه در سطح اقتصاد کلان انتظار رونق اقتصادی دارد "بارقه های امید به گشایش های اقتصادی" و "چشم انداز مناسب"، در عمل به واقعیت نمی رسد و علاوه بر آن تصمیمات سیاست گذار بانکی در حوزه نرخ بهره چالش هایی را برای نظام بانکی ایجاد می کند. تغییر الزامی نحوه انتخاب اعضای هیات مدیره چالش دیگری پیش روی بانک قرار می دهد. در این شرایط، گزارشگری به نحوی انجام گردیده است که ریسک های موجود در لایه های زیرین چالش های اقتصادی پنهان شوند. در مقابل با اشاره مجدد به قدرت سهامداران، تقابل قدرت دیگری شکل می گیرد. روستا ساخت گزارش، چالش های اجتماعی و اقتصادی در سطح کلان است و ژرف ساخت گزارش بیانگر ریسک های حاکم بر بانک. در این بین اشاره به "عدم ورود به رقابت های ناسالم" نظر خواننده را به مسئولیت های اجتماعی و اخلاق حرفه ای معطوف می کند.

۵- نتیجه گیری و بحث

بررسی داده ها در این پژوهش نشان داد که در گزارش هیات مدیره بانک، ساخت های زبانی در افشای ریسک الگوی فرکلاف در چارچوب تحلیل گفتمان انتقادی ابزار مناسبی برای تحلیل متون و کشف رابطه میان زبان و قدرت است. همچنین مشخص شد که با بررسی این متون می توان به دیدگاه های فکری - اجتماعی و ایدئولوژی نویسنده گان و تأثیر این دیدگاه ها بر چیدمان گفتمان ایشان پی برد. به طور کلی این بازنمایی ها، همگی هدفمند و در جهت کنترل دیدگاه های اجتماعی و تأثیر گذاری بیشتر بر مخاطب و بیان روابط موجود در حوزه گزارشگری ریسک هستند. چنانچه در پژوهش حاضر ملاحظه شد، نظم گفتمانی، از مجاورت گفتمان های موجود در یک متن بر ساخته می شود. گفتمان هایی که تا حدی قلمرو واحدی را تحت پوشش قرار می دهند. روش فرکلاف در تحلیل گفتمان انتقادی، پرکتیس های کنش های گفتمانی و نظریه های کلان اجتماعی را که در تولید متن نقش دارند، نشانه می رود. این رهیافت، زمینه را برای تحلیل دقیق و مفصل متن فراهم می آورد و نشانگر آن است که چگونه یک رخداد (در اینجا گزارش هیات مدیره بانک) در خدمت گفتمان های حاکم یا در برابر و در تخالف با آن گفتمان ها قرار می گیرد. در واقع نظریه تحلیل

انتظار می رود افزایش حضور زنان بتواند در افزایش ریسک و گزارشگری در سطح بالاتر کمک نماید. افزایش استقلال هیات مدیره نیز می تواند به ارتقای سطح گزارشگری ریسک و تقابل با موانع آن کمک کند. از آنجا که ساز و کار نظام راهبری شرکتی، زیر ساخت های گزارشگری مالی در راستای منافع کلی ذینفعان را تقویت می نماید، انتظار می رود در حوزه افشاگری ریسک در متون گزارش ها، ابزار توانمندی باشد.

فهرست منابع

- * آقاگل زاده، فردوس (۱۳۹۴). تحلیل گفتمان انتقادی تکوین تحلیل گفتمان در زبان شناسی. تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- * اکبری، حمیدرضا، شجاع، تفکری رضایی، خسرو، غلامعلی زاده (۱۳۹۸). بازنمایی کنشگران اجتماعی داستان آب بید با بهره گیری از الگوی جامعه شناختی - معنایی ون لیوون. فصلنامه مطالعات زبان ها و گویش های غرب ایران، سال هفتم، شماره ۵۲، ۱۷-۳۳.
- * بنی طالبی دهکردی، بهاره، رهنمای رودپشتی، فریدون، نیکومرام، هاشم و قدرت اله، طالب نیا (۱۳۹۴). تبیین نظریه شبکه کنشگران (ANT) در حسابداری از منظر دانش. فصلنامه علمی پژوهشی دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، سال چهارم، شماره ۱۶.
- * پزشک، یاسمن، زهرا، پورزمانی (۱۳۹۷). فصلی بودن حسابرسی، کیفیت افشاء اطلاعات و کیفیت حسابرسی. فصلنامه علمی پژوهشی دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، سال هشتم، شماره ۹.
- * جهانگیری، جهانگیر و بندر ریگی زاده (۱۳۹۲). زبان، قدرت و ایدئولوژی در رویکرد انتقادی نورمن فرکلان به تحلیل گفتمان، دو فصلنامه علمی - پژوهشی پژوهش های نظری، شماره ۱۴.
- * خدادادی، ولی، جواد، نیک کار، سجاد، ویسی (۱۳۹۵). تاثیر معیارهای راهبری شرکتی بر به موقع بودن افشای گزارشگری مالی. فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات تجربی حسابداری مالی، (۵۲) ۵۳، ۱۳-۷۴.
- * دیدار، حمزه، غلامرضا، منصورفر، الهام، زارع (۱۳۹۶). بررسی تأثیر کیفیت حاکمیت شرکتی بر کیفیت افشا با تأکید بر نقش تعدیل کننده رقابت بازار محصول در شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. پژوهش های حسابداری مالی، سال نهم، شماره اول، ۹۶-۱۰۷.

گفتمان انتقادی، در گزیده ترین تعبیر، بر این فرض استوار است که هر متنی از جمله متن مورد پژوهش این مقاله، متأثر از گفتمان های گوناگون و گاه متضاد، بازتاب دهنده نظام قدرت و ساختار اجتماعی حاکم بر جامعه است. بر این اساس متون مختلف، از دایره قدرت بیرون نیستند. بدین معنا که این متون یا حفظ قدرت و نظم موجود را نشانه می روند یا واژگونی آن را. در تمام متن گزارش هیات مدیره بانک مورد بررسی، پوسته ی امید و رونق، تمام رکود و سراشی بی ها را پوشانده است. فضای حاکم در کل گزارش بر پافشاری بر قدرت مدیران و ایستا بودن این حوزه اشاره دارد. تامل در همین جریان ها خواننده را متقاعد می سازد که آنچه سلطه و غلبه ی خود را در نهایت نشان داده، گفتمان رونق نیست بلکه گفتمان رکود یا همان گفتمان فرودست است.

با کمک نظریه فرکلان می توان پرکتیس های گفتمانی و نظریه های کلان اجتماعی را که در تولید متن نقش دارند، شناسایی کرد. در متن پیام هیات مدیره بانک مورد بررسی، با رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی فرکلان، گفتمان های تولید شده مورد بررسی قرار گرفت. بنابراین با تعیین پرسش های متناسب برای دریافت سطوح مختلف تحلیل گفتمان به روش فرکلان، یعنی توصیف، تفسیر و تبیین و پاسخ به آنها مشاهده شد که دو دسته گفتمان اصلی رکود و ضد رکود (یا رونق) به طور همزمان وجود دارد. متن از سویی با گفتمان رکود همراه می شود و از طریق به کارگیری زبان و سایر مؤلفه های این گفتمان، سعی در افشای ریسک های حاکم بر صنعت بانکداری می پردازد. از سوی دیگر، متن با گفتمان ضد رکود خود یعنی گفتمان رونق که مؤلفه های آن بر شمرده شد، تلاش می کند شرایط خوبی از صنعت بانکداری در حوزه گزارشگری متصور سازد. نتیجه آن که تضاد منافع و رویکردها بین قدرت حاکم و ذینفعان نظام بانکی، وجود دو گفتمان متعارض رونق و رکود که در فرم و محتوای گزارش هیات مدیره بانک وجود دارد، نظم گفتمانی را تشکیل می دهد. تقابل این دو گفتمان، شکاف بین دو منبع قدرت را بیشتر کرده و حاصل آن بی اعتمادی است.

نتایج پژوهش حاضر می تواند به ارتقای درک متون کیفی گزارشگری مالی کمک نماید. انتظار می رود تحلیل های کیفی در کنار تحلیل های کمی در حوزه گزارشگری مالی بتواند تصویر شفاف تری از وضعیت فعلی و آتی واحد تجاری ارائه دهد. در راستای گزارشگری ریسک در سطح بالاتر پیشنهاد می شود عناصر نظام راهبری شرکتی تقویت گردد. حضور زنان در هیات مدیره و افزایش استقلال هیات مدیره می تواند در گزارش ریسک از منظر تحلیل گفتمان انتقادی موثر باشد.

- literature and implications for future research. *Journal of Accounting Literature*, Volume 40, 54-82.
- * Fairclough, N. (1989). *Language and Power*, London: Longman.
- * Hodge, R & G. Kress (1996). *Language and Ideology*. London: Routledge.
- * Ridhima S. , Balwinder, S. (2017). *Corporate Governance and Risk Reporting: Indian Evidence*. *Managerial Auditing Journal*, Vol. ۳۲, Iss 4(5), 378 – 405
- * رعیت عظیمی، علی (۱۳۹۵). تعیین تاثیر رقابت، مکانیزم های حاکمیت شرکتی و ساختار مالکیت بر میزان گزارشگری ریسک موجود در بین شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. چهارمین همایش علمی پژوهشی یافته های نوین علوم مدیریت، کارآفرینی و آموزش ایران، تهران.
- * فرکلاف، نورمن (۱۳۷۹). تحلیل گفتمان انتقادی. مترجمان فاطمه شایسته پیران و دیگران. ویراستاران محمد نبوی و مهران مهاجر. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه ها.
- * قهرمانی، محمدباقر، میترا، علوی طلب، بهروز، محمودی بختیاری، نغمه، ثمینی (۱۳۹۸). نظم گفتمانی در نمایشنامه مرگ یزدگرد نوشته بهرام بیضایی بر اساس نظریه فرکلاف. نشریه هنرهای زیبا - هنرهای نمایشی و موسیقی، دوره ۲۴، شماره ۱، ۱۵-۲۴.
- * کاشانی پور، محمد، حسن، کریمی، ولی الله، کریمی (۱۳۹۳). بررسی ارتباط بین ساختار هیأت مدیره و مالکیت شرکت با افشای اختیاری. پژوهش های تجربی حسابداری، سال چهارم، شماره ۱۴، ۱۶۷-۱۸۶.
- * موسوی شیرینی، محمود، توکل نیا، اسماعیل، شاکری، ماهرخ (۱۳۹۲). مشارکت حسابرسان داخلی در مدیریت ریسک بنگاه. فصلنامه علمی پژوهشی دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، سال دوم، شماره هفتم، ۲۹-۴۷.
- * نصری، زهره سادات، جلیل اله، فاروقی هندوالان، امین، نصری، ابراهیم، محمدی (۱۳۹۴). تحلیل گفتمان انتقادی داستان مرگ بونصر مشکان بر اساس رویکرد نورمن فرکلاف. علم زبان، سال ۳، شماره ۴، ۸۵-۱۱۰.
- * نودری، حمزه، جمشیدیها، غلامپور و ایرانی (۱۳۹۲). سودمندی گفتمان انتقادی در تحلیل متون انضمامی: با نگاهی به متون تولید شده رسانه ای با محوریت بحران اقتصادی و اجتماعی اخیر اروپا و آمریکا. مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، دوره دوم، شماره ۱.
- * هشی، عباس، امیرحسین، حسین پور، الهه، زمان (۱۳۹۷). تاثیر استانداردهای بین المللی گزارشگری مالی بر مدیریت ریسک نقدینگی بانکها، شانزدهمین همایش ملی حسابداری ایران، اصفهان، دانشگاه اصفهان
- * https://www.civilica.com/Paper-IAAC16-IAAC16_004.html
- * Abbassi, P., & Schmidt, M. (2018). A comprehensive view on risk reporting : Evidence from supervisory data. *Journal of Financial Intermediation*, volume 74, 36-85.
- * Elshandidy, T. & J. Shrivess, P. & Bamber, M. & Abraham, S. (2018). Risk reporting: A review of the